

ประวัติศาสตร์คัดสรรว่าด้วยเรื่องพญานาคราช Selected Local History on King of Nagas.

พงษ์พงค์สวัสดิ์ ราชจันทร์¹, และเจษฎา เลิศธนบวร²

Pongsawut Rachjun¹, and Jetsita Lerttanabawonpong²

¹อาจารย์ คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

²นักวิชาการเงินและบัญชี กองกลาง สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

¹Lecturer from the Faculty of Political Science Roi Et Rajabhat University

²Finance and Accounting Analyst of Finance Department, Midfield, Office of the President Roi Et Rajabhat University

Corresponding Author Email: seat007@outlook.com

Received: 1 February 2021

Revised: 10 March 2021

Accepted: 16 March 2021

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มุ่งนำเสนอประวัติศาสตร์คัดสรรว่าด้วยเรื่องพญานาคราช โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจในประเด็นคัดสรรเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และพญานาคราช ทั้งนี้ในอดีตความหมายของ “ประวัติศาสตร์” มักอธิบายว่า ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องอดีตที่เกิดขึ้นมาแล้ว 25 ปี หรือเสนอว่าต้องเกิดมาแล้ว 10 ปี ซึ่งปัจจุบันถือว่าเรื่องที่เกิดขึ้นในอดีตอาจเป็นเมื่อวานนี้ หรือไม่กี่วันชาติที่ผ่านมาเป็นประวัติศาสตร์เช่นกัน ส่วนประวัติศาสตร์คัดสรรว่าด้วยเรื่องพญานาคราช เป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับชีวิตของผู้คนทั่วไปและโดยเฉพาะอย่างยิ่งชีวิตผู้คนที่อยู่ในชุมชนท้องถิ่นที่มีความเชื่อและความศรัทธาต่อพญานาคราช ผู้เขียนจึงมุ่งนำเสนอโดยทำให้เนื้อหาของประวัติศาสตร์มารวมกับพญานาคราช อันจะทำให้เห็นภาพอดีตของชุมชนท้องถิ่นไทยชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนั้น ประวัติศาสตร์คัดสรรว่าด้วยเรื่องพญานาคราชจึงช่วยเติมภาพอดีตของผู้คนและเรื่องราวประวัติศาสตร์ให้สมบูรณ์

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์, คัดสรร, พญานาค

Abstract

This article purposes to Selected local History on King of Nagas. It aim of creating an understanding of selected issues about the history and the serpent In the past, the meaning of “History” often describes history as something that happened 25 years ago, or suggested that it was 10 years ago, Which is now considered the story that happened in the past may be yesterday Or a few seconds The past is history as well The selected history about the Naga-Raj It is a study that focuses on the lives of ordinary people and especially the lives of the local community who have faith and faith in the serpent. The author aims to present by combining the content of history with the serpent. This will give a clearer picture of the past of the local Thai community. Thus helping to complete people's past images and historical stories.

Keywords: History, Selected, King of Nagas

บทนำ

ประวัติศาสตร์เป็นความพยายามอีกอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่จะอธิบายความเป็นมาในอดีตของตน อดีตก็เป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ใกล้ชิดกับมนุษย์เช่นเดียวกับภูเขาลม ออกซิเจน สังคม การปกครอง ฯลฯ เนื่องจากอดีตเป็นส่วนหนึ่งของเวลาอันไม่อาจแยกออกจากปัจจุบันหรืออนาคตได้ ดังนั้น อดีตจึงเป็นสิ่งที่มีมนุษย์เข้าใจหรืออีกอย่างหนึ่งที่ไฮน์ริค วินคเลอร์ (Heinrich Winkler) กล่าวไว้

ว่า ประวัติศาสตร์ไม่อาจทำหน้าที่เล่าเหตุการณ์ในอดีตอย่างเดียว แต่ต้องทำหน้าที่วิจัยสภาพที่เกิดขึ้นด้วย นี่คือน้ำที่ทางสังคมของประวัติศาสตร์ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2557, น.67) เมื่อประวัติศาสตร์มีความหลากหลาย บริบททางสังคมแต่ละแห่งก็ต่างกัน ความคิดของมนุษย์จึงแตกต่างกัน ประวัติศาสตร์ จึงไม่เพียงแต่มีข้อมูลที่มีปริมาณมหาศาล แต่ยังมีวิธีการจำแนกข้อมูล อธิบายข้อมูลและระเบียบวิธีวิจัยที่แตกต่างกันด้วย เช่น ชื่อเมืองว่า “ร้อยเอ็ด” ได้จากชื่อในตำนานอุรังคธาตุ (คำบอกเล่าความเป็นมาของพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม) ว่าเมืองร้อยเอ็ดประตู เพราะเป็นเมืองใหญ่มีบริวารถึง 101 เมือง กับประตูเมือง 101 ประตู ต่อมาได้มีข้อโต้แย้งจากผู้รู้บางท่านว่า “เมืองนี้มีเพียงสิบเอ็ดประตูเท่านั้น เพราะการเขียนตัวเลขสิบเอ็ดของคนอีสานและคนลาวสมัยก่อนนั้นเขียนว่า 101 ซึ่งต่อมาคนไม่เข้าใจการเขียนการอ่านของคนอีสาน จึงอ่านผิดไปเป็นหนึ่งร้อยเอ็ดหรือร้อยเอ็ด ด้วยเหตุนี้เมืองที่ควรจะมีชื่อว่า เมืองสิบเอ็ดประตูจึงกลายเป็นเมืองร้อยเอ็ดประตูไป” (ศิลปวัฒนธรรม, 2561, น.1) จากที่กล่าวในข้างต้น จะเห็นได้ว่า นี่คือการบ่งพร่องหรือความหลงลืมหรือการจงใจลืมที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ประวัติศาสตร์คัดสรรนำเสนอ” ดังนั้น บทความนี้จึงมุ่งคัดสรรนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับพยานาคราชอย่างรอบด้าน ซึ่งการนำเสนอแบ่งเป็น 3 ส่วน กล่าวคือ ส่วนแรก: ว่าด้วยเรื่องประวัติศาสตร์ ส่วนที่สอง: ว่าด้วยเรื่องพยานาคราช และส่วนสุดท้าย: เป็นการสรุป

บทวิเคราะห์

1. ความหมายของประวัติศาสตร์

นักวิชาการไทยและต่างประเทศ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความหมายของประวัติศาสตร์ไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

สืบแสง พรหมบุญ (2521, น.1) ให้ทัศนะคำว่า “ประวัติศาสตร์” มาจากภาษาอังกฤษ History ซึ่งมาจากภาษากรีกว่า historia แปลว่าการสืบสวน ผู้ที่ประดิษฐ์ คำดังกล่าวคือ เฮโรโดตัส (herodotus) ชาวกรีก ซึ่งได้รับยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งวิชาประวัติศาสตร์ เมื่อประมาณ 2,000 ปี เฮโรโดตัสได้ตั้งคำถามว่า เพราะเหตุใดกรีกกับเปอร์เซียจึงทำสงครามกัน และเพราะเหตุใดซึ่งกรีกเป็นชาติเล็กจึงสามารถชนะเปอร์เซียซึ่งเป็นชาติใหญ่กว่าได้ หลังจากนั้นเขาจึงทำการค้นคว้า สืบสวน สอบสวน จากสถานที่ต่าง ๆ เพื่อให้ได้คำตอบต่าง ๆ

จจร สุขพานิช (2521, น.30) ให้ความหมายประวัติศาสตร์ ว่าคือ “เป็นเรื่องราวของคนที่มีการจดบันทึกไว้”

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2519, น.13) กล่าวว่า ประวัติศาสตร์เป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ทุกด้าน

E.H.Car (อ้างในนิธิ เอียวศรีวงศ์, 2525, น.5-7) ชาวอังกฤษให้ความหมายว่า ประวัติศาสตร์ คือ เรื่องราวอันต่อเนื่องของการโต้ตอบระหว่างนักประวัติศาสตร์กับหลักฐานข้อเท็จจริง และเป็นบทสนทนาที่ไม่มีที่สิ้นสุดระหว่างปัจจุบันกับอดีต

2. ลักษณะสำคัญของประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์ คือ เรื่องของอดีต หรือเรื่องที่ผ่านมาแล้ว ความเข้าใจดังกล่าวมิได้ครอบคลุมลักษณะสำคัญของคำว่า ประวัติศาสตร์ ไว้ได้ทั้งหมด อาจกล่าวได้ว่าลักษณะสำคัญของประวัติศาสตร์มีลักษณะ ดังนี้

2.1 การศึกษาประวัติศาสตร์ คือ การศึกษาอดีต อดีตของประวัติศาสตร์เป็นอดีตของมนุษย์ โดยมุ่งตอบคำถาม มนุษย์มีกำเนิดมาอย่างไร ทำอะไรไว้บ้าง และเพราะอะไรจึงทำเช่นนั้น อดีตของประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับอดีตของมนุษย์จำนวนมาก แต่ถ้าเป็นจำนวนน้อยคนจำนวนน้อยนั้นต้องสามารถเป็นตัวแทนของคนจำนวนมากได้ เช่น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงสังคมไทยให้เป็นสังคมทุนนิยมเด่นชัดขึ้น ความพยายามที่ทำให้ไทยก้าวไปสู่ระบบอุตสาหกรรมโดยสร้างระบบพื้นฐานทางเศรษฐกิจ (Infrastructure) อาทิ ไฟฟ้า ถนน เขื่อน สะพาน รวมทั้งได้เปลี่ยนแปลงชีวิตชาวไทย สอดคล้องกับคำขวัญในขณะนั้นว่า “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข”

2.2 ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องของมิติเวลา คือ การศึกษาอดีตของสังคมมนุษย์ในมิติของเวลา มิติเวลา ณ ที่นี้คือช่วงเหตุการณ์หนึ่งที่แตกต่างไปจากช่วงเหตุการณ์อื่น ๆ แล้วจึงให้เวลากับจุดเริ่มต้นเหตุการณ์ และเมื่อเหตุการณ์จบลงที่ทำให้เกิดความแตกต่างกัน

2.3 ประวัติศาสตร์ไม่มีจุดมุ่งหมายหาทฤษฎีการศึกษาทางสังคม (Social science) ได้รับแนวคิดอิทธิพลทางวิทยาศาสตร์คือพยายามแสวงหาความเหมือนกันของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากการสังเกตและรวบรวมปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ๆ กัน จนแน่ใจว่าเป็นเช่นนั้นเสมอ จึงเกิดความรู้จนตั้งทฤษฎีขึ้น (theory) เช่น ทฤษฎีอุปสงค์และอุปทาน (demand and supply theory) ที่ว่า เมื่อสินค้ามีปริมาณมากราคาจะถูกกด และสินค้ามีจำนวนน้อยราคาจะสูงขึ้น เนื่องจากมีความต้องการมากขึ้น หรือทฤษฎีทางการเมือง เช่น ถ้าผู้ปกครองกดขี่ข่มเหงราษฎร ราษฎรจะลุกฮือขึ้นมาล้มล้างอำนาจของผู้ปกครองนั้น

2.4 การเข้าใจอดีตของสังคมมนุษย์ คือ การศึกษาว่ามนุษย์ต้องการทำอะไรบ้าง เกิดอะไรขึ้นบ้าง เพราะเหตุใดและเป็นอย่างไร ดังนั้น ประวัติศาสตร์จึงเป็นเรื่องของการบรรยายและอธิบาย การบรรยายคือการตอบคำถาม ใคร อะไร ที่ไหน เมื่อไร ส่วนการอธิบายคือการตอบคำถาม ทำไม อย่างไร โดยทั่วไปมักเข้าใจกันว่าประวัติศาสตร์ คือ การเล่าเรื่องหรือเป็นการบรรยาย แต่แท้จริงประวัติศาสตร์ยังต้องการคำอธิบายอีกด้วย ซึ่งต้องถามว่าทำไม และอย่างไรกับเหตุการณ์ต่าง ๆ

2.5 ประวัติศาสตร์ใช้หลักฐานชั้นต้น (Primary sources) และหลักฐานชั้นรอง (Secondary sources) คือ การศึกษาประวัติศาสตร์นั้น ผู้ศึกษาใช้หลักฐานที่สองประเภทแต่ประวัติศาสตร์ให้ความสำคัญกับหลักฐานชั้นต้นมากกว่า หลักฐานชั้นต้นหมายถึง หลักฐานที่เกิดขึ้นโดยที่ผู้สร้างหลักฐานหรือผู้พูดผู้เขียนอยู่ในเหตุการณ์นั้น ส่วนหลักฐานชั้นรอง หมายถึงหลักฐานที่ผู้พูดผู้เขียนหลักฐานไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์แต่ได้ยินได้ฟังมาแล้วนำมาถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้ทราบ (นิธิ เอียวศรีวงศ์ และอาคม ภูมิยะ, 2525)

กล่าวโดยสรุป ประวัติศาสตร์ หมายถึง การบรรยายและอธิบายถึงเรื่องราวในอดีตโดยเฉพาะความเปลี่ยนแปลงของสังคมในมิติเวลา และให้ความสำคัญกับการใช้หลักฐานโดยเฉพาะหลักฐานชั้นต้น อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดความถูกต้องชัดเจนจึงมีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของหลักฐานเหล่านั้นตามวิธีการทางประวัติศาสตร์

2. ว่าด้วยเรื่องพญานาค

ผู้เขียนได้กำหนดกรอบการศึกษาไว้ 4 ประเด็น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ความหมายของพญานาค

1) พญานาคในพระไตรปิฎก: พระไตรปิฎกกล่าวถึงนาค ไว้ในบทเทศนารวมทั้งชาดกต่าง ๆ มีการจัดให้นาคอยู่ถัดจากมนุษย์และก่อนราศก คนธรรพ์ กิณนร ฯลฯ ในโศกสูตรนั้นจัดให้นาคอยู่ในระดับกึ่งกลางระหว่างมนุษย์และเทพ โนมมหาสมัยสูตรได้แสดงให้เห็นว่า นาคเป็นบริวารของท้าววิรูปักษ์และอาศัยอยู่ในอุตตรกฐทวีป โดยมีเมืองอาลมกัณฑาเป็นเมืองหลวงในพระไตรปิฎกซึ่งวิเคราะห์ภาษาบาลีนั้นกล่าวว่า นาค มาจากคำว่า น ซึ่งแปลว่า ไม่ ส่วน อค แปลว่า บาป หากคำว่า นาค แปลว่า ไม่มีบาปจริง ก็อาจมีนัยถึงช่วงเปลี่ยนผ่านจากความเป็นมนุษย์ไปสู่ความเป็นนาค ซึ่งน่าจะมีความบริสุทธิ์กว่ามนุษย์เป็นผู้ศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า เสียสละ มีความเพียร รักษาศีล ขั้นสุดท้าย คือความเป็นผู้เข้าถึงความหลุดพ้นซึ่งอาจถือได้ว่าผู้บริสุทธิ์ที่สุด และพญานาคยังได้ชื่อว่า เป็นผู้ค้ำจุนพระพุทธศาสนาตั้งแต่ปรากฏสืบมาจากอดีตกาลถึงปัจจุบัน พระไตรปิฎกนั้นเมื่อกล่าวถึงนาคว่าเป็นสัตว์จำพวกเดียวกันกับงูหรือพวกอูรคา ผู้เลื้อยไปด้วยอกแต่มีความพิเศษกว่างูทั้งหลาย เพราะเป็นสัตว์ที่มีฤทธิ์และเดชแตกต่างจากงู โดยทั่วไป นาคบางจำพวกสามารถจำแลงกายในรูปของมนุษย์และสัตว์อื่นได้ จึงกล่าวไว้อย่างชัดเจนและไม่ต้องตีความตัวอักษร เพราะเมื่อพูดถึง "งู" ท่านก็ใช้คำว่า "งู" หรือเมื่อพูดถึงนาคในความหมายอื่น เช่น หมายถึงสิ่งที่ยิ่งใหญ่ หรือประเสริฐกว่าสิ่งอื่น ท่านก็บรรยายขยายความไว้ ยกตัวอย่าง เรียกช้างตัวประเสริฐว่า "นาค" ท่านก็กล่าวถึงคุณลักษณะของช้างที่ได้คุณนามเช่นนั้น หรือแม้แต่ที่เรียกพระพุทธเจ้าว่า "พระพุทธนาค" ท่านก็จึงพรรณนาถึงพระพุทธคุณเช่นนั้นไว้ พญานาค หมายถึง

งูใหญ่ มีหงอน สัญลักษณ์ แห่งความยิ่งใหญ่ ความอุดมสมบูรณ์ ความมีวาสนา และบันไดสายรุ้งสู่จักรวาล เป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์จากการจำศีล ภาวนา ศรัทธาในพุทธศาสนา ไม่เบียดเบียนผู้อื่น พญานาคนั้นเรามักจะพบเห็นเป็นรูปปั้นหน้าโบสถ์ตามวัดต่าง ๆ บันไดขึ้นสู่วัดในสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น บันไดทางขึ้นสู่ต๋อยสุเทพล้วนมีภาพเรื่องราวพญานาคเข้าไปเกี่ยวข้อง (วิเชียร นามการ, 2554, น.15)

2) พญานาคตามทัศนะของนักวิชาการ: พิเชษฐ สายพันธ์ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับพญานาคไว้ในเรื่อง “นาคาคติ อีสานลุ่มน้ำโขง: ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย” เสนอว่า สัญลักษณ์นาคเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันมีค่าที่ปรากฏในเกือบทุกแง่มุมของชีวิตชาวลุ่มน้ำโขง และสามารถจัดนาคออกได้ 5 ประเภทความหมาย ได้แก่ (1) นาคผู้เป็นสัญลักษณ์ของน้ำ (2) นาคในฐานะเจ้าที่เจ้าทาง (3) นาคผู้ให้กำเนิดและผู้ทำลายเมือง (4) นาคในฐานะผีบรรพบุรุษตามระบบการสืบสายตระกูลทางแม่ (มาตุพงศ์) (5) นาคผู้สะสมธรรมเพื่อบรรลุปุทธิภาวะ (พิเชษฐ สายพันธ์, 2539, บทคัดย่อ) ส่วนจิตร ภูมิศักดิ์ ได้อธิบายเรื่องความหมายของชื่อนาคไว้ในหนังสือความเป็นมาของคำสยามไทย ลาวและกัมพูชา สรุปได้ว่า พกนาคเป็นชนส่วนน้อย ทางตะวันออกสุดของอินเดียติดพรมแดนพม่า ณ บริเวณเทือกเขานาค เดิมเป็นส่วนหนึ่งของรัฐอัสสัม แต่ชาวนาคได้ต่อสู้จนรัฐบาลอินเดียยินยอมให้จัดตั้งขึ้นเป็นรัฐนาค (Nagaland) ในปี พ.ศ.2507 (จิตร ภูมิศักดิ์, 2540, น.17)

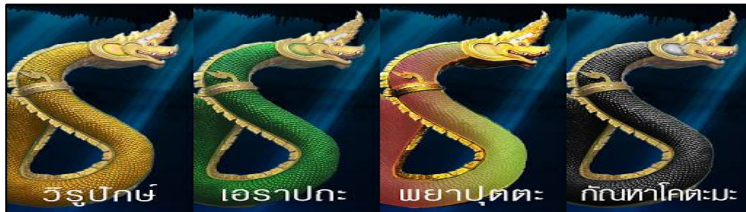
2.2 ที่มาความเชื่อเรื่องพญานาค เกณิกา ชาติชายวงศ์ (2558, น.63-67) ในบรรดาความเชื่อพื้นฐานที่โดดเด่นของชาวอีสานคือ “ความเชื่อเกี่ยวกับพญานาค” ซึ่งเชื่อว่ามีอยู่ในโลกใต้บาดาลอันศักดิ์สิทธิ์ บันดาลให้ฝนตกลงในทั้งจักรวาลประกอบด้วยมหาสมุทร โลก และป่าหิมพานต์ พญานาคจึงสัมพันธ์กับการทำนา เนื่องจากเกี่ยวข้องกับการพ่นน้ำให้ฝน ประเพณีใหญ่ของทุกปีของชาวอีสานคืองานบุญบังไฟที่จัดขึ้นบริเวณลำน้ำโขงทุกวันออกพรรษา ประเพณีไหลเรือไฟซึ่งเป็นการบูชาพระพุทธเจ้า บ้างก็ว่าเป็นการบูชาพญานาค พญานาคมักปรากฏในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในลักษณะสัญลักษณ์ โดยพบได้จากงานสถาปัตยกรรมวัดวาอารามในพระพุทธศาสนาและปราสาท อารยธรรมขอมสำคัญ ๆ ที่กระจายตัวในภาคอีสาน เช่น ปราสาท พิมมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ก็มีรูปพญานาคทอดยาว ไปตามราวบันได จากงานวิจัยที่หลากหลายได้กล่าวถึงพญานาคในประเด็นสำคัญว่า “ระบบสัญลักษณ์ของพญานาค” หากแบ่งตามกฎเกณฑ์ตามบริบทสังคมวัฒนธรรมอันเป็นร่องรอยความคิดแห่งอดีตที่ว่าด้วยเรื่อง “พญานาค” สามารถแบ่งได้ เป็น 3 ข้อ ได้แก่ 1) พญานาคเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มชนดั้งเดิม 2) พญานาคเป็นสัญลักษณ์ของเจ้าแห่งดินและน้ำ 3) พญานาคเป็นลัทธิทางศาสนา ทั้งนี้ พญานาคมักปรากฏอยู่ในลัทธิความอุดมสมบูรณ์ของสังคมอีสาน โดยถูกผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในเรื่องสวรรค์และนรก อันที่จริงเรื่องราวของพญานาคเป็นที่กล่าวขานกันมากทั้งในประเทศไทยและประเทศลาว โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีแม่น้ำโขงไหลผ่าน มีหลักฐานที่สะท้อนความเชื่อเรื่องราวเกี่ยวกับพญานาคมาตั้งแต่สมัยทวารวดี วัฒนธรรมขอมสมัยลพบุรีจนถึงล้านช้าง (เกณิกา ชาติชายวงศ์, 2558, น.63-64)

นอกจากนี้ พญานาคยังสัมพันธ์กับรูปแบบสังคมเกษตรกรรมในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ของน้ำ ความอุดมสมบูรณ์ มีตำนานและหลักฐานที่แสดงให้เห็นเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพญานาคในหลายแง่มุมของความเชื่อ คือ ในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ได้กล่าวถึงพญาอนันตนาคราชผู้เป็นบัลลังก์ของพระวิษณุ ณ เกษียรสมุทร ซึ่งปรากฏในมหากาพย์เรื่องรามเกียรติ์ตอนที่เทวดา และอสูรต้องการทำพิธีกวนเกษียรสมุทรเพื่อความเป็นอมตะของตนโดยใช้พญานาคเป็นเชือก อนันตนาคราชจึงเป็นต้นตระกูลของพญานาคทั้งหมดและเชื่อว่า นาคเป็นสะพานเชื่อมระหว่างโลกมนุษย์กับสวรรค์อันศักดิ์สิทธิ์ สังเกตได้จากราวบันไดที่ทางเข้าปราสาทหินของอารยธรรมขอม (เกณิกา ชาติชายวงศ์, 2558, น.65) ขณะที่ในพระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนา ในพระอรรถกถาจำเปยยชาดก ขุททกนิกายชาดก เล่ม 3 ภาค 7 มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธรูปองค์ทรงแสดงธรรมเทศนาว่า พระองค์ทรงเคยเกิด เป็นพญานาคที่ตั้งจิตมั่นต่อพุทธภูมิและในวินัยปิฎกมหาวรรคก็ได้กล่าวถึง มุจจลินทนาคราชไว้ว่า ขณะที่พระพุทธเจ้าทรงเสวยวิมุตติสุข ฝนตกพรำเจ้าด้วยลมหนาวตลอด 7 วัน มุจจลินทนาคราชจึงออกจากที่อยู่ของตนได้แหวกพระกายพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยขนด 7 รอบ ได้แผ่พังพานใหญ่เหนือเศียรเพื่อเป็นที่กำบัง เมื่อครบ 7 วัน อากาศปลอดโปร่งแล้วจึงจำแลงรูปตนเป็นมนุษย์และกราบนมัสการสมเด็จพระ

สัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อพิจารณาแก่นคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องนี้มีกล่าวไว้มากมายเกี่ยวกับความปรารถนาในพุทธภูมิของเหล่าพญานาคที่มีสัมมาทิฐิ เช่น พญานาคซึ่งศรัทธาจำแลงกายขอออกบวช สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่อนุญาตเนื่องจาก แม้ว่าพญานาคเป็นเทพแต่กึ่งสัตว์เดรัจฉาน มีธาตุขันธ์ไม่บริบูรณ์จึงไม่สามารถบรรลุธรรมขั้นสูงได้ หากแต่พระพุทธเจ้าได้ผ่อนปรนตามศรัทธาคำขอของพญานาคโดยการใช้สัญลักษณ์ของผู้บวชใหม่ให้ห่มขานุงขานเป็นนาคก่อนเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สภาวะความเป็นภิกษุข่มขี้ริ้วเหลือง (เกษิกา ชาติชายวงศ์, 2558, น.65-66)

2.3 ประวัติพญานาค “นาค หรือ พญานาค” งูใหญ่มีเขอน สัญลักษณ์แห่งความยิ่งใหญ่ ความอุดมสมบูรณ์ ความมีวาสนา และนายเป็นสัญลักษณ์ของบันไดสายรุ้งสู่จักรวาล ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังมีตำนานเรื่องพญานาคอย่างแพร่หลาย ชาวบ้านในภูมิภาคนี้ มักเชื่อกันว่า พญานาคอาศัยอยู่ในแม่น้ำโขงหรือเมืองบาดาล และเชื่อกันว่าเคยมีคนเคยพบรอยพญานาคขึ้นมาในวันออกพรรษาโดยจะมีลักษณะคล้ายรอยของงูขนาดใหญ่ เมื่อไปเล่นน้ำในแม่น้ำโขงควรยกมือไหว้เพื่อเป็นการสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ วิเชียร นามการ, 2554, น.15) ดังนั้น พญานาคจึงมีการจัดแบ่งออกไปตามตระกูล ลักษณะและหน้าที่ ดังต่อไปนี้ (ประวัติพญานาค, 2564, ระบบออนไลน์)

1) พญานาค: แบ่งออกเป็น 4 ตระกูลใหญ่ ประกอบด้วย (1) ตระกูลวิรูปักษ์เป็นนาคมีผิวกายเป็นสีทอง ในกำเนิดนาคสี่ตระกูลนี้พญานาคตระกูลวิรูปักษ์นี้ถือว่าเป็นราชาใหญ่นานกว่านาคทั้งปวง ท้าววิรูปักษ์ซึ่งเป็นหนึ่งในสี่มาราชที่ปกครองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาด้านทิศตะวันตก (2) ตระกูลเอราปถะ เป็นนาคมีผิวกายเป็นสีเขียว (3) ตระกูลฉัพพาปุตตะ เป็นนาคที่มีผิวกายเป็นสีรุ้ง (4) ตระกูลกันหาโคตมมะ เป็นนาคที่มีผิวกายเป็นสีดำ นอกจากนี้ ยังได้แบ่งพญานาคออกเป็นตระกูลย่อย ๆ ออกไปอีกถึง 1,024 ชนิด คือ พวกสัตว์เลื้อยคลานประเภทงู ทั้งที่เป็นงูเห่า งูจงอาง งูเหลือม และงูทุกชนิดถือว่าเป็นลูกหลานของพญานาคทั้งสิ้น

ภาพประกอบที่ 1 พญานาค 4 ตระกูล (ที่มา: ปรับปรุงจาก http://dinsila.com/legends_naga.asp)

2) พญานาค: แบ่งตามหน้าที่ออกเป็น 4 พวก ตามระดับของนาค คือ (1) นาคสวรรค์มีหน้าที่เฝ้าวิมานของเทวดา (2) นาคกลางหาว มีหน้าที่ให้ลมให้ฝน (3) นาคโลกบาล มีหน้าที่รักษาแม่น้ำลำธาร (4) นาครักษาขุมทรัพย์มีหน้าที่รักษาขุมทรัพย์ในดินและป่าไม้ นอกจากนี้ พญานาคยังแบ่งออกได้เป็นกามรูปพญานาค คือ พญานาคที่เสวยกามคุณ อพามรูปพญานาค คือ พญานาคที่ไม่เสวยกามคุณพญานาคบางพวกมีอายุสั้น บางพวกก็มีอายุยืน อาจจะมียาวนานเป็นกัลป์ ก็ได้โดยพญานาคตัวหนึ่งชื่อพญานาคกาละมีอายุยืนยาวมาก ตั้งแต่พระพุทธเจ้ากุสณะจนถึงพระสมณโคตมมะ และจะมีอายุจนถึงพระศรีอาริยะเมตไตรย์ ในคัมภีร์ปรมัตถโชติกพมทหาภิธรรมมัตถสังหฎีกา องค์นาคาธิบดีทั้ง 7 องค์ (แต่ละเศียร) นั้น คือ กษัตริย์แห่งเมืองบาดาลที่ปกครอง วัจนาคินทร์ต่าง ๆ ซึ่งแต่ละองค์เป็นพญานาคที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบอยู่ในศีลในธรรมแล้วทั้งสิ้น องค์นาคาธิบดีทั้ง 7 องค์ (แต่ละเศียร)

3) พญานาค: องค์นาคาธิบดีทั้ง 7 องค์ (แต่ละเศียร) มีพระนาม ดังนี้

3.1) พญานันตนาคราช: เชื่อว่าเป็นบัลลังก์ของพระวิษณุনারายณ์ปรมาณู ณ เกษียรสมุทร อนันตนาคราชนั้นมียาวใหญ่โตมหึมา มีความยาวไม่สิ้นสุดมีพันเศียร มักจะแปลงร่างเป็นมนุษย์รูปร่างสวยงาม

ภาพประกอบที่ 2 พญานันตนาคราช (ที่มา: ปรับปรุงจาก <https://www.pinterest.com/pin/864620828449242854/>)

3.2) พญามุจลินท์นาคราช: เป็นพญานาคมีอานภาพมาก อาศัยอยู่ที่สระโบกขรณี ใกล้ต้นไม้มุจลินท์ สายพันธุ์ของพญามุจลินท์นาคราช คือ พญานาค 7 เศียร ซึ่งสืบสายพันธุ์มาจากพญาศรีสัตตนาคราช (นาคาธิบดีสีสัตตนาคราช) ซึ่งเชื่อว่าเป็นกษัตริย์แห่งพญานาคที่ฝั่งลาว

ภาพประกอบที่ 3 พญามุจลินท์นาคราช (ที่มา: <https://www.facebook.com/nakanakeerice/posts/213644395749395/>)

3.3) พญาอุษงค์นาคราช: เป็นพญานาคที่มีผิวกายเป็นสีเทา มีหงอนและเศียรสีแดง มีเศียร 1 เศียร เป็นเจ้าวิสุทธิ เทวา เป็นพญานาคราชประจำองค์พระศิเวเทพหรือพระอิศวรเจ้า อยู่ในตระกูลฉัพพะยาปุตตะ

ภาพประกอบที่ 3 พญาอุษงค์นาคราช (ที่มา: ปรับปรุงจาก <https://medium.com/@princenaga/>)

3.4) พญาศรีสุทโธนาคราช: เป็นพญานาคมีผิวกายสีเขียวมรกตมีเศียรสีทอง 9 เศียร ผู้ครองเมืองหนองกระแสดังไทย และมีบริวาร 5,000 ตัว เป็นพญานาคที่ชอบรักษาศิลปวัฒนธรรมและมาที่วัดพระธาตุพนมเสมอ เป็นเพื่อนกันกับพญาศรีสัตตนาคราชที่ปกครองอยู่ทางฝั่งลาว ต่อมาเกิดการสู้รบกันนานถึง 7 ปี เรื่องการแบ่งอาหารไม่ยุติธรรม พระอินทร์จึงยุติสงครามด้วยการให้พญานาคทั้งสองสร้างแม่น้ำแข่งกัน พญาสุทโธนาคราชจึงพาบริวารไพร่พลอพยพออกจากหนองกระแสดังสร้างแม่น้ำมั่งไปทางทิศตะวันออกของหนองกระแสด เมื่อถึงตรงไหนที่เป็นภูเขา ก็คดโค้งไปตามภูเขาหรืออาจจะลอดภูเขาบ้างตามความยากง่ายในการสร้าง พระสุทโธนาคราชเป็นคนใจร้อน แม่น้ำนี้จึงคดโค้ง เรียกชื่อว่า “แม่น้ำโขง”

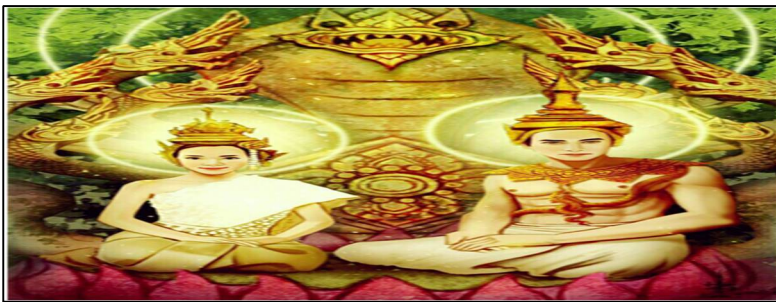
ภาพประกอบที่ 4 พญาศรีสุทโธนาคราช (ที่มา: ปรับปรุงจาก data:image/jpeg;base64)

3.5) พญาศรีสัตตนาคราช: มีความเชื่อว่าเป็นกษัตริย์แห่งพญานาคแม่น้ำโขงด้านฝั่งลาว มีเศียร 7 เศียร เป็นตระกูลพญานาคที่มีมาแต่ครั้งพุทธกาล มีความใกล้ชิดพระพุทธรองค์และพระพุทธรศาสนา ถือว่าเป็นต้นตระกูลแห่งพญานาคทั้งหมด มีบริวาร 5,000 ตัว เป็นพญานาคที่ขอบริกาษาศิลปวัฒนธรรม และมาที่วัดพระธาตุพนมเสมอ เป็นเพื่อนกันกับพญาศรีสุทโธนาคราชที่ปกครองอยู่ทางฝั่งไทย

ภาพประกอบที่ 5 พญาศรีสัตตนาคราช (ที่มา: ปรับปรุงจาก <https://medium.com/@princenaga/>)

3.6) พญาเพชรภัทรนาคราชหรือพญาเกล็ดแก้วนาคราช: เป็นพญานาคที่มีผิวกายสีเงินเหมือนแก้ว มีหงอนและเศียรสีแดง มีเศียรเดียว เป็นลูกขององค์อนันตนาคราช

ภาพประกอบที่ 6 พญาเพชรภัทรนาคราชหรือพญาเกล็ดแก้วนาคราช (ที่มา: ปรับปรุงจาก <https://kaijeaw.com/>)

3.7) พญานาคดำแสนศิริจันทรานาคราช: เป็นพญานาคาชาตระกูลกัณหาโคตมะองค์สีดำ มีผิวกายเป็นสีดำ อายุเก้าหมื่นปี มนุษย์มีอาวุธทรงฤทธาภาพ คือ ตรีศูรย์ปกครองอาณาจักร ไตทะเลแอตแลนติส ดุแลโซนยุโรปทั้งหมด มีวิมานใต้ทะเลเป็นทองทั้งหมด มีหน้าที่กวาดล้างคนชั่วด้วยการทำ แผ่นดินไหว สึนามิ พายุฝนลมต่าง ๆ คนดีท่านจะให้คุณมีฤทธิ์เดชชนะศัตรูเมตตามหานิยม ผ่านความเจริญรุ่งเรืองและร่วงโรยของอารยะธรรมมนุษย์มาแล้วหลายครั้ง สำหรับฝรั่งจะคุ้นเคยท่านในภาพของเทพโปเซดอน ซึ่งในการเทียบชั้นของพญานาคนั้นให้องค์นาคาธิบดีเทียบเท่าพระเจ้าแผ่นดิน

ภาพประกอบที่ 7 พญานาคดำแสนศิริจันทรานาคราช (ที่มา: <https://m.facebook.com/pnmaprang/posts>)

4) ความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคราช

4.1) พญานาคกับพระพุทธศาสนา: ความเชื่อแบบพุทธ เมื่อครั้งอดีตภายหลังที่เจ้าชายสิทธัตถะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปประทับบำเพ็ญเพียร ณ รมไม้จิกทางตะวันออกของของพระมหาโพธิพฤกษ์เป็นเวลา 7 วัน ในช่วงเวลานั้น ได้มีฝนตกลงมาไม่ขาดสาย พญามุจลินทร์นาคราชจึงได้ออกจากใต้พิภพมาทำขดล้อมรอบ พระวรกายของพระพุทธเจ้า 7 ชั้น แล้วแผ่พังพานใหญ่ปกคลุมเบื้องบน เนื่องจากไม่ประสงค์จะให้ฝน ลม หนาวและสัตว์ร้ายต้องพระวรกาย เมื่อฝนหยุดแล้วพญามุจลินทร์นาคราชจึงคลายขดออกและปลงร่างเป็นชายหนุ่มยืนพนมมือน้อมศีรษะถวายพระพรด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของการสร้างพระพุทธรูปปางนาคปรก (อุดม เขยกิจวงศ์, 2545)

4.2) พญานาคกับพราหมณ์: ความเชื่อแบบพราหมณ์มีความเชื่อเรื่องพญานาคว่า พญานาคเป็นบัลลังก์ของพระนารายณ์ ซึ่งมีชื่อว่า “พญาอนันตนาคราช” เป็นต้นกำเนิดของตำนานนารายณ์บรรทมสินธุ์หรืออีกตำนานหนึ่งที่กล่าวถึงกษัตริย์นาคราอันยิ่งใหญ่อีกองค์หนึ่งที่มีชื่อว่า “वासูกี” เป็นบุตรของพระกัศยปุนีและนางกัทรุ และเป็นพี่น้องกับพญาอนันตนาคราช (พญานาคราชคู่บารมีของพระวิษณุ) พญาวาสูกีเป็นนาคราชที่พระศิวะใช้เป็นสายธนูในการทำลายล้างเมืองตรีปุระในตำนานที่พระศิวะปราบตรีปุระสูร มีบางตำนานกล่าวว่า ฐู ที่พันรอบพระศอกขององค์พระศิวะก็คือवासูกีนาคราช ในอินเดียตอนเหนือมีการนับถือพญาวาสูกีเป็นอย่างมากในฐานะเทพเจ้าองค์หนึ่ง ในพินินาคปัญญมีซึ่งเป็นพิธีบูชาของอินเดียก็จะมีการบูชาพญาวาสูกีร่วมด้วย แต่ตำนานที่ทำให้พญาวาสูกีเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ได้แก่ ตำนานกวนเกษียรสมุทร ซึ่งเป็นตำนานยิ่งใหญ่ที่อยู่ในมหากาพย์มหาภารตะ ของศาสนาพราหมณ์ อินดู ตามตำนานเป็นเรื่องราวการต่อสู้ของเหล่าเทวดาและอสูรที่มีการสู้รบเพื่อแย่งชิงสวรรค์กันมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ในครั้งหนึ่งเทวดาอ่อนแอและมีที่พำเจียงพล้ำให้กับอสูร พระอินทร์จึงได้ไปขอความช่วยเหลือต่อพระวิษณุ ซึ่งพระวิษณุได้แนะนำให้ไปทำพิธีกวนเกษียรสมุทรในทะเลน้ำนม เพื่อให้ได้น้ำอมฤตมาดื่มจะได้มีพลังและเป็นอมตะ แต่การกวนเกษียรสมุทรเป็นเรื่องที่ยากมากและเหล่าเทพไม่มีกำลังพอที่จะกระทำได้ฝ่ายเดียว จึงออกอุบายไปชวนเหล่าอสูรมาร่วมพิธีการกวนเกษียรสมุทรและสัญญาจะแบ่งน้ำอมฤตให้ โดยเหล่าเทวดาได้วางแผนที่จะหักหลังเหล่าอสูรในตอนท้ายเมื่อเริ่มพิธีกวนเกษียรสมุทร พระวิษณุได้เสด็จมาเป็นองค์ประธาน เหล่าอสูรได้ถอนภูเขามันทรคีรีมาเพื่อใช้เป็นไม้กวนและอัญเชิญพญาวาสูกีนาคราขมาพันรอบเขามันทรคีรีเพื่อจะใช้ลำตัวเป็นเชือกในการชักเพื่อกวนเกษียรสมุทรในครั้งนี้ เหล่าเทวดาได้ให้อสูรมาทำการชักอยู่ทางส่วนเศียรของพญาวาสูกี โดยตนเองทำการชักทางส่วนหางเพราะรู้ว่าเมื่อทำการชักนาคเมื่อไร พญานาคจะต้องเจ็บปวดและพ่นพิษออกมา ทั้งเทวดาและอสูรต่างก็ช่วยกันดึงเขามันทรคีรีเพื่อกวนทะเลน้ำนมอย่าง เต็มกำลัง ในระหว่างที่พิธีกวนเกษียรสมุทรได้ดำเนินไปอย่างยาวนาน ภูเขามันทรคีรีก็เริ่มสั่นคลอนจากการที่ถูกแรงดึงเสียดสีมานาน ทำให้พญาวาสูกีก็เหนื่อยล้าและเจ็บปวดจากการที่ถูกเสียดสี จึงได้อ้าปากคายพิษเป็นไฟกรดออกมา ส่งผลให้เหล่าอสูรโดนพิษของพญานาค ด้วยเหตุนี้อสูรจึงมีหน้าตาตะปุ่มตะป่ำและมีผิวที่ไหม้เกรียม (วิชากรณัณ แสงมณี, 2557)

4.3) ความเชื่อที่ปรากฏในสังคมไทย ความเชื่อเรื่องพญานาคที่ปรากฏในสังคมไทย มีดังต่อไปนี้

(1) ความเชื่อเรื่องพญานาคที่ปรากฏในสังคมไทย: เชื่อว่าพญานาคเป็นทิพย์กึ่งเทพและสัตว์

มีอิทธิฤทธิ์สามารถแปลงกายเป็นมนุษย์และสัตว์อื่น ได้ตามสภาวะ เป็นสัญลักษณ์แห่งน้ำและความอุดมสมบูรณ์ ให้คุณ เช่น ช่วยรักษาอาการเจ็บป่วย ให้โชคลาภ ทั้งช่วยทำนุบำรุง พระพุทธศาสนา ให้โทษทำให้เจ็บป่วย ชัดขวางงานพิธีต่าง ๆ มีบุคคลที่สังคมไทยเคารพเชื่อถือ เช่น พ่อปู่ อินทร์ (เขาภูตาแย) อำเภอบัณฑิตชัย จังหวัดนครราชสีมา เล่าว่า พญานาคแปลงกายมาขอเงินให้เป็นทุนร่วมสร้างโบสถ์ และพระมหาเถระไทย หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต เล่าว่า พญานาคมีจริงทั้งที่เป็นสัมมาทิฐิชอบฟังธรรม และมีฉันทิฐิชัดขวางการปฏิบัติธรรม ท่านได้ยกเอาประสบการณ์เรื่องพญานาคที่ได้พบมาบรรยายตามโอกาสที่ได้แสดงธรรมในที่ต่าง ๆ สร้างความเชื่อให้สังคมไทยมากยิ่งขึ้นว่าพญานาคมีจริง

(2) อิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบัน: ด้านศิลปกรรม กล่าวคือ ได้รับอิทธิพลความเชื่อจากบุคคลที่สังคมไทยเคารพเชื่อถือและพุทธประวัติ เช่น เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เทวดาเนรมิตบันไดแก้วนิสรขึ้นรองรับเสด็จ ส่วนพญานาค 2 ตน ได้ใช้หลังหนุนบันไดแก้วนิสรขึ้นไว้ สังคมไทยจึงเชื่อว่า พญานามีวาสนาบารมีที่ได้ใช้หลังตนเองรองรับเสด็จพระพุทธเจ้า ด้านประเพณี เช่น ประเพณีบวชนาค ประเพณีปล่อยเรือไฟ ประเพณีบุญข้าวกรรมหรือบุญกองฮอด ประเพณีขอฝนที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมานานก็เกิดจากอิทธิพลของพญานาคเพราะสังคมไทยเชื่อว่าพญานาคให้คุณให้โทษได้ ด้านไสยศาสตร์ เชื่อกันว่าตามตำนานของชาวล้านนาที่นำทิศทางการนอนหันศีรษะของพญานาคมาใช้ในพิธีเพื่อขอที่ดินปลูกบ้านและยกเสาเอก ขอน้ำฝนเพื่อทำการเกษตร และ ด้านพระพุทธศาสนา พญานาคก็เป็นผู้ปกป้องรักษาพุทธสถานที่สำคัญต่าง ๆ เช่น ที่พระธาตุพนม พระธาตุมหายัย (วัดไทย) อิทธิพลของพญานาคจึงมีผลต่อสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (วิเชียร นามการ, 2554, น.5-6)

บทสรุป

ประวัติศาสตร์ หมายถึง การบรรยายและอธิบายถึงเรื่องราวในอดีตโดยเฉพาะความเปลี่ยนแปลงของสังคมในมิติเวลา และให้ความสำคัญกับการใช้หลักฐานโดยเฉพาะหลักฐานชั้นต้น อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดความถูกต้องชัดเจนจึงมีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของหลักฐานเหล่านั้นตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ด้วย ส่วนประวัติศาสตร์คัดสรรว่าด้วยเรื่องพญานาคราชเป็นเรื่องราวในอดีตของความสัมพันธ์ของผู้คนกับธรรมชาติ ผู้คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติและกับผู้คนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน อาจเป็นกลุ่มคนกลุ่มเดียวกันหรือหลายกลุ่ม โดยที่ผู้คนดังกล่าวมีสำนึกร่วมกัน ผู้คนเหล่านี้ได้เผชิญกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งสาเหตุมาจากปัจจัยภายในและภายนอก ได้เกิดการปรับตัวและประสบการณ์ดังกล่าวบางประการได้กลายเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตของคนรุ่นต่อมา ส่วนประวัติศาสตร์คัดสรรว่าด้วยเรื่องพญานาคราชเป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับชีวิตของผู้คนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งชีวิตผู้คนในชุมชนท้องถิ่นที่มีความเชื่อความศรัทธาต่อพญานาคราชอย่างแรงกล้าผ่านประติมากรรม จิตรกรรม ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ในอิทธิฤทธิ์ที่จะอำนวยความอุดมสมบูรณ์ บทความนี้จะนำเสนอองค์ความรู้สำคัญเกี่ยวกับ “ประวัติศาสตร์คัดสรรว่าด้วยเรื่องพญานาคราช” ซึ่งถือว่าองค์ความรู้เหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งสำหรับการศึกษาและการนำไปประยุกต์ใช้ด้านประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์ในมิติความเชื่อและความศรัทธา โดยประเด็นสำคัญที่เสนอ ได้แก่ ประเด็นความหมายของประวัติศาสตร์ ประเด็นลักษณะสำคัญของประวัติศาสตร์ ประเด็นความหมายของพญานาค ประเด็นที่มาความเชื่อเรื่องพญานาค ประเด็นประวัติพญานาค และ ประเด็นความเชื่อเกี่ยวกับพญานาค

กิตติกรรมประกาศ

คุณค่าจากบทความวิชาการเรื่องประวัติศาสตร์คัดสรรว่าด้วยเรื่องพญานาคราชนี้ ขอมอบแด่คุณครู อาจารย์ทุก ๆ ท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาแก่ข้าพเจ้า และคุณงามความดีจากงานวิจัยนี้ ขอมอบให้บิดาและมารดาอันเป็นที่รักยิ่งของข้าพเจ้าหากประโยชน์ คุณค่า และความรู้ทางวิชาการของบทความนี้ จะทำให้นักศึกษาและผู้อ่านเกิดปรีชาญาณ เป็นพลเมืองที่มุ่งมั่น จริงจังใน

การทำงาน เข้มแข็งมีคุณภาพและจินตนาการไม่ยึดติดในกรอบที่คนอื่นกำหนดให้ผู้เขียนขออุทิศความดีดังกล่าวต่อมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด สถาบันการศึกษาอันทรงเกียรติ

เอกสารอ้างอิง

- เกณิกา ชาติชายวงศ์. (2558). *การจัดการความเชื่อเรื่องภูยานาคของชาวอีสานและสิ่งที่ควรทบทวนใหม่*. (ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต) สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น.
- ขจร สุขพานิช. (2521). *ประวัติศาสตร์ พ.ศ. 1600 - 2310*. กรุงเทพฯ: ปรี้นบุคส์.
- จิตร ภูมิศักดิ์ (2540). *ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว ขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพฯ: ไทยควอลิตี้บุคส์.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2519). *ปรัชญาประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น.
- เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. (2542). *ประวัติศาสตร์อีสาน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ และอาคม พัชมิยะ. (2525). *หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: ดวงดีการพิมพ์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2525). *ประวัติศาสตร์นิพนธ์ตะวันตก*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- _____. (2557). *กรุงแตก พระเจ้าตากฯ และประวัติศาสตร์ไทยว่าด้วยประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์นิพนธ์*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: มติชน.
- พุทธศิลป์ดินศิลา. (2564). *ตำนานพญานาค*. สืบค้นเมื่อวันที่ 28 มกราคม 2564, จาก http://dinsila.com/product_naga.asp
- พิเชษฐ สายพันธ์. (2539). *นาคาคติ อีสานลุ่มน้ำโขง: ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย*. (วิทยานิพนธ์สาขามานุษยวิทยา). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2535). *พจนานุกรมพุทธศาสนฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิเชียร นามการ. (2554). *การศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบัน*. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต). สาขาวิชาพระพุทธศาสนา พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิชาภรณ์ แสงมณี. (2557). *พระนารายณ์กวนเกษียรสมุทร*. สืบค้น 28 มกราคม 2564, จาก <http://www.silpathai.net>
- วัดเขาไกรลาส. (2564). *ประวัติพญานาค*. สืบค้นเมื่อวันที่ 29 มกราคม 2564, จาก <http://www.watkaokrailas.com/articles/>
- ศิลปวัฒนธรรม. (2561). *ชื่อจังหวัด “ร้อยเอ็ด” มาจากไหน ทำไมถึงไม่เป็น “สิบเอ็ด”*. กรุงเทพฯ: บริษัทมติชน จำกัด.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2541). *พิธีกรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2543). *ทัศนะนอกรีต สังคม - วัฒนธรรมในวิถีการอนุรักษ์*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ
- สนุก. (2564). *ตำนานความเชื่อโบราณเกี่ยวกับพญานาค*. สืบค้นเมื่อวันที่ 29 มกราคม 2564, จาก <https://www.sanook.com/horoscope/17105>
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2549). *ประวัติศาสตร์แห่งชาติ “ซ่อม” ฉบับเก่า “สร้าง” ฉบับใหม่*. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.
- สืบแสง พรหมบุญ. (2521). *ประวัติศาสตร์ทั่วไป*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2538). *“แนวคิดและวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในมิติทางวัฒนธรรม” ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในประเทศไทย: พัฒนาการและความต่อเนื่อง*. กรุงเทพฯ: สมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.
- อุดม เขยกิจวงศ์. (2545). *ประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ